

Att vara lämpad eller olämpad till en arbetsintegrerad lärarutbildning – policydiskurser om lärarkompetenser vid antagning och anställning av blivande lärarstudenter

Lena Sjöberg

Institutionen för individ och samhälle, Högskolan Väst

ABSTRACT

De senaste åren har intentionerna om att både öka antalet lärare, och lärarstudenter, samt att rätt kvalificerade lärarstudenter och lärare finns i lärarutbildning och skola tydligt skrivits fram politiskt. Två reformer som tydligt uttrycker dessa intentioner är möjligheten till lämplighetsprövning vid antagning av lärarstudenter för samtliga lärosäten (SFS 2020:881) och det politiska initiativet om att utveckla fler arbetsintegrerade lärarutbildningar (Regeringen, 2019, 2020). Denna studie tar sin utgångspunkt i dels dessa politiska intentioner och reformer, dels ett vidare policyanalytiskt förhållningssätt till konstruktioner av lärarkunskap och studerar en urvals- och antagningspraktik relaterat till en arbetsintegrerad lärarutbildning, där företrädare för lärarutbildning och skolhuvudmän bedömer studenters kompetenser för att både antas till lärarutbildningen och därefter anställas som projektanställd lärare. Det empiriska materialet består av de bedömningsamtal som sker efter intervjuerna med de sökande till den arbetsintegrerade lärarutbildningen. Resultatet av studien visar en samstämmig bild av vad som konstrueras som lämplig lärarkompetens och vad som krävs av den sökande för att antas till en arbetsintegrerad lärarutbildning. Denna lämplighetskonstruktion har stor konsistens med historiska diskurser om lärarkompetens. Resultatet visar också en ekonomisk rationalitet beträffande vem som bedöms som lämplig respektive olämplig till denna typ av utbildning och varför vissa personer väljs ut och andra inte. Artikeln problematiserar slutligen de implikationer som dessa praktiker kan få, både ur ett individ- och ett samhällsperspektiv, och relaterat till reformintentionerna.

INLEDNING OCH SYFTE

Den politiska retoriken om den svenska skolans dåliga kvalitet och elevernas svaga utbildningsresultat har varit dominerande de senaste decennierna. Otoliga är också de politiska reformer som har försökt att säkra såväl tillräckligt antal som rätt kvalificerade lärare i utbildningen till lärare och för färdiga lärare. Inte minst viktigt har det upplevts vara då forskning visat att lärarnas kompetenser har stor betydelse för elevers skolresultat (Darling-Hammond, 2017; Klassen & Tze, 2014). De nya reformerna som försökt hantera detta har exempelvis handlat om en förnyad lärarutbildning, övningsskolor, lärarlegitimationer, förstelärare, praktisknära forskning (ULF) och professionsprogram. Två av de senaste försöken att uppnå målet om tillräckligt många och tillräckligt bra lärare, båda sprungna ur januariavtalet efter valet 2018, är möjligheten att genomföra lämplighetsprov vid antagningen till lärarutbildningen och att organisera arbetsintegrerade lärarutbildningar. Den omfattande och tydliga styrningen av lärarutbildningen är dock inte unik för Sverige, utan är ett globalt fenomen (Menter, 2019; Tatto, 2019).

Möjligheten till att genomföra *lämplighetsprov* initierades genom en försöksverksamhet på två lärosäten under 2016 (Regeringen, 2014; SFS 2015:566), vilken sedan utvärderas av UHR (UHR, 2018). Genom regeringsbeslut från hösten 2020 har lärosätena från hösten 2021 möjlighet att införa lämplighetsprov i syfte att bedöma om de sökande har förmåga att tillgodogöra sig utbildningsmoment som har direkt anknytning till den kommande yrkesutövningen (SFS 2020:881). Beslutet fattades trots att utvärderingen av försöksverksamheten visade på tveksamma resultat (UHR, 2018).

Att organisera lärarutbildningen arbetsintegrerat eller verksamhetsintegrerat initierades av Högskolan i Dalarna tillsammans med skolhuvudmännen i regionen inför läsåret 2018. Flera andra lärosäten omformade delar av sin lärarutbildningsverksamhet på liknande sätt det kommande läsåret, vilket innebar att de organiserade utbildningen så att studenterna samtidigt var anställda som lärare av en skolhuvudman. Regeringen och utbildningsdepartementet ser denna form av organisering av lärarutbildningen som ett sätt att snabbt öka antalet lärare i skolan, förbereda lärare för det framtida yrket, möjliggöra lärarutbildningen i hela landet och bredda rekryteringen till lärarutbildningen. Samtidigt ska utbildningsformen skapa en jämlik kunskapsskola och ett starkt samhälle (Regeringen, 2021). Som incitament till att fler lärosäten ska utforma sina lärarutbildningar arbetsintegrerat satsade regeringen inför budgetåret 2020 sammanlagt 30 miljoner kronor som fördelades till elva lärosäten för att utveckla formerna för arbetsintegrerade lärarutbildningar. Denna satsning ska fortsätta åtminstone till år 2026 (Regeringen, 2019, 2020).

Den politiska tyngd som reformer riktade mot att få rätt kvalificerade lärare så snabbt som möjligt till de svenska klassrummen är en utgångspunkt för denna studie, och hur lärarutbildningen ska bidra till detta. Centralt för detta

arbete är att hantera de diskurser om vad det är för kompetenser och egenskaper som bedöms, eller konstrueras, vara väsentliga för en lärare. Föreliggande studie avser således att belysa utifrån vilka diskursiva konstruktioner och rationaliteter avseende lämplighet till yrket som studenter antas och anställs till den nya utbildningsformen arbetsintegrerad lärarutbildning. Något som särskiljer antagning till denna utbildningsform jämfört med reguljär antagning är att många lärosäten har byggt samman antagning och anställning, och att ett så kallat alternativt urval genomförs istället för att urval görs genom betygs- och högskoleprovsresultat. Så är även fallet på det studerade lärosätet. Urvalet inför antagning till lärarprogrammet genomförs på så sätt av representanter från lärosätet (lärarutbildare) och skolhuvudmännen (rektorer).

Föreliggande studie syftar sålunda till att studera diskursiva konstruktioner av lämplighet respektive olämplighet hos sökande till en arbetsintegrerad lärarutbildning, men också att belysa de rationaliteter som opererar i bedömningen av lämpade respektive olämpade blivande lärarkandidater. Studien är genomförd på ett av de lärosäten som genomför lärarutbildningsprogram i en arbetsintegrerad form och är inkluderade i regeringens satsning på denna typ av utbildningsform. Studien har fokus på ett av lärarutbildningsprogrammen, Grundlärarprogrammet med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4-6. Konkret kommer de bedömningssamtal som sker mellan representanter för lärarutbildningen och skolhuvudmän/arbetsgivare efter intervjuerna av de sökande att studeras.

BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

Urvals- och antagningsbestämmelser är en central del av de strategier nationer har för att säkra nationell framgång i en allt mer globalt konkurrensutsatt kontext (Freeman, 2015). Urval och antagning till utbildning blir därför ett sätt att säkra att rätt personer får tillgång till högre utbildning, och därmed att rätt personer får rätt positioner i samhället. I en internationell översikt av Freeman (2015) om hur olika nationer antar studenter till högre utbildning visas att antagning av studenter sker med olika rationaliteter; allt från en jämlikhetsrationalitet (breddad rekrytering) till en excellensrationalitet. Tyngden mellan de olika rationaliteterna växlar både mellan länder och inom nationernas antagningspraktiker.

Att pröva blivande lärarstudenters lämplighet är ingen ny företeelse, vare sig internationellt (Goodwin & Oyler, 2008), eller i den svenska lärarutbildningskontexten som är centralt för denna studie. Lämplighetsprövning gjordes av blivande folkskollärarstudenter från 1940-talet och ungefär trettio år framåt (Sjöberg, 2006). Prövningen kritiserades på sextioalet och försvann helt när lärarutbildningen inkluderas i högskolesystemet 1977. I samband med retoriken om brist på god lärarkvalitet i början av 2000-talet väcktes tanken

återigen upp om att pröva lärares kompetens och lämplighet före tillträde till studierna. I den senaste lärarutbildningsreformen, En hållbar lärarutbildning (SOU 2008:109), beskrevs att lämplighetstester bland annat skulle kunna öka läraryrkets status och medverka till att rätt personer blir lärare. En departementsutredning tillsattes som sedan låg till grund för en försöksverksamhet om lämplighetsprövning som initierades 2016 (Franke m.fl., 2012).

Den diskursiva utgångspunkten för både förslaget om lämplighetsprövning i lärarutbildningsreformen (SOU 2008:109) och i Franke med fleras utredning (2012) är att det hos vissa individer finns en naturlig fallenhet för läraryrket, och som lärarutbildningen inte kan påverka. Denna kategoriska syn på personlighet och kompetenser (jfr Klassen & Tze, 2014; Gerrevall, 2017) liknar i övrigt de neokonservativa och mätrationalitetsdiskurser som präglar den senaste lärarutbildningspolicyn (Sjöberg, 2010).

Uppfattningar om vad som är lämpliga kompetenser hos lärare skiftar över tid beroende på samhällelig kontext samtidigt som vissa uppfattningar är mer diskursivt stabila (Linné, 2012; Englund, 2012; Darling-Hammond, 2017). I 1940 års skolkommision beskrevs personliga egenskaper som att ha rätt sinnelag, humor, vara harmonisk och att ha ett genuint intresse för barn som väsentliga för läraryrket (SOU 1946:31; Fonseca, 2017). Rätt ålder och en extrovert personlighet sågs också som eftersträvansvärda (Sjöberg, 2006, 2014). I de föreskrifter som lämplighetsprövning idag vilar på beskrivs kommunikativa, interaktiva, självreflexiva förmågor liksom förmåga att ta en ledarroll och att ha motivation för läraryrket som möjliga och viktiga att pröva för att kunna predicera lämpliga lärare (UHRFS 2015:5).

Det är få studier gjorda på lämplighetsprövning av lärare i Sverige. En utvärdering gjordes dock av Universitets- och högskolerådet (UHR) efter försöksverksamheten 2016-2018. UHR konstaterar, med reservation för att studien gjordes nära i tid efter försöksverksamheten, att de inte kunde se några positiva effekter vare sig på hur väl de lämplighetsprövade och antagna studenterna presterade på de högskoleförlagda eller verksamhetsförlagda delarna av utbildningen. Inte heller kunde de se någon större effekt på att lämplighetsprövningen gynnade studenter från studieovana hem eller med utländsk bakgrund (breddad rekrytering) (UHR, 2018). En intern utvärderingsrapport från ett av de två försökslärosätena visar dock på vissa eventuella fördelar, som att de studenter som påbörjar lärarutbildningen kan vara mer motiverade för studierna (Lilliedahl, 2017). Gerrevall (2018) menar också att det framför allt är kommunikativa och relationella kompetenser som bedöms saknas för de studenter som har genomgått lämplighetsprövning till lärarutbildning.

I nyligen genomförda studier av antagning genom alternativt urval till musiklärarutbildningarna, som genom dess placering på de konstnärliga fakulteterna har långa traditioner av antagning genom färdighetsprov och intervjuer, visar Sandberg-Jurström m.fl. (2021) hur en personlighetscentrerad be-

dömningskultur dominerar när bedömningsgrupper väljer ut de mest lämpliga kandidaterna till utbildningen. Deras studier visar också att urvalet görs i förhållande till vilka personer som bäst passar in i musikhögskolans verksamhet samt hur urvalen diskursivt legitimeras utifrån omsorg om den sökande vid underkännande av lämplighet (Lindgren m.fl., 2021).

Studier har också gjorts inom andra professionsutbildningar som använder lämplighetsprövningar eller särskilt urval som antagningsform såsom läkarutbildningen (Röding, 2005), polisutbildningen (Annell, 2015; Inzunza, 2015). Röding visar bland annat att de personer som antogs via alternativt urval presterade bättre i läkarutbildningen. Skillnaden i effekter kan bero på att lämplighetsprov till utbildningar med högt söktryck skiljer sig åt från utbildningar med lågt söktryck, det vill säga om utgångspunkten är att välja ut de bäst lämpade eller de minst lämpade (Bieri & Schuler, 2011; Sahlberg, 2012). I studier gjorda av Cliffordson och Askling (Cliffordson, 2006; Cliffordson & Askling, 2006) visas däremot att de personer som antas på andra sätt än betyg inte presterar bättre än de som antagits genom betyg. Betygsurval, däremot, är det antagningssätt som bäst möjliggör det statliga målet om breddad rekrytering.

I ett projekt om vad som bedöms i lärarutbildningens verksamhetsförlagda delar, Lärarkretsens grindvakter, visar Gardesten (2016), Lindqvist och Nordänger (2017) och Hegender (2007, 2010) på vilka sätt underkännandepraktiker sker inom lärarutbildningens verksamhetsförlagda delar; vad som bedöms i VFU:n (Hegender 2007), hur bedömningspraktikerna sker (Hegender, 2010; Gardesten & Hegender, 2015) och på vilka grunder studenter underkänns (Gardesten, 2016; Lindqvist & Nordänger, 2017; Gerrevall, 2018). Lindqvist och Nordänger (2017) visar exempelvis att de studenter som underkänns tidigt i utbildningen underkänns på grund av att bedömarna inte anser att de har den grundläggande fallenheten för att bli lärare.

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att bedömning av lärarkompetenser och lärarlämplighet är ett komplext fält som ännu inte är särskilt välbeforskat i den svenska kontexten. Inte minst gäller det för resultatet av de relativt nya utbildningspolitiska reformerna, som nu implementeras och utvecklas på landets lärosäten. Att studera implikationer av dessa är dock viktigt. Inte minst för att det stora behovet av fler lärare har medfört och troligen även fortsättningsvis kommer att medföra nya politiskt initierade reformer för att öka antalet lärare i skolan (exempelvis PM U2021/00301). Studien kan på så sätt bidra till såväl relevanta forskningsfält, som de pedagogiska och politiska praktiker som handhar frågor om lärarkompetenser och lärarutbildning.

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Studien tar teoretiskt avstamp i ett diskurs- och policyanalytiskt epistemologiskt och metodologiskt angreppssätt utifrån teoretiska begrepp från framför allt Michel Foucault och Stephen J. Ball. Utgångspunkten innebär att den praktik som bedömningssamtalen utgör ses som en diskursiv policypraktik där både diskurser och policy opererar och görs.

Tolkningen av hur policy skapas diskursivt är hämtad från Ball genom hans sätt att se policy som både text och diskurs (Ball, 1993, 2005) som opererar i och genom komplexa praktiker. Policy verkar då genom:

[...] texts and 'things' (legislation and national strategies) but also as discursive processes that are complexly configured, contextually mediated and institutionally rendered. Policy is done by and done to teachers; they are actors and subjects, subject to and objects of policy. Policy is written onto bodies and produces particular subject positions. (Ball m.fl., 2012, s. 3)

Deltagarna i bedömningssamtalet skapar på det sättet sin policypraktik utifrån både explicita policydiskurser, exempelvis att Sverige behöver fler och bättre rustade lärare, att nuvarande lärarutbildning behöver förändras, men samtidigt också mer implicita policydiskurser om vad kompetenta lärare är och gör. Deltagarna skapar samtidigt diskursiv policypraktik både i och genom intervjuerna med de sökande och i och genom bedömningssamtalen. Policydiskurser opererar på så sätt i alla sammanhang, både genom officiella politiska texter med särskilda budskap, men även i de små lokala sammanhangen, i samtal, i undervisning och examination et cetera. Det som syns i uttalandena i denna studie är därför ett utslag av de policydiskurser som är rådande där och då (geografiskt och historiskt), där de medverkande i bedömningssamtalen är deltagande i denna diskursiva policyprocess. Jag kommer att återvända till detta strax.

I den här studien används också Ball med fleras teoretiska begrepp 'policy enactment' för att visa hur policydiskurser transformeras från en praktik till en annan, här särskilt genom de politiska uttrycken och reformerna för hur Sverige ska få både fler och bättre lärare (Ball m.fl., 2012). Denna politiska retorik har varit tydligt uttalad i en mängd politiskt inriktade texter och sammanhang under lång tid (Motion 1998:12; Skogstad, 2018; PM U2021/00301), och bedömarna i samtalen har också praktiskt erfårit svårigheterna att få sökande till lärartjänster och till lärarutbildningen. Policydiskurserna om de behov skolan har och hur lämpliga lärare bör vara för att lösa skolans problem finns alltså med bedömarna både i intervjuer och samtal, diskursivt som materiellt.

Både Foucault (1982) och Ball (2015) beskriver hur subjekt både konstrueras och positioneras genom maktteknologier. Foucault beskriver att det sker

genom tre teknologier; genom att institutioner har och bedöms ha särskilda kunskaper som upprätthåller diskurser om hur subjekten bör vara, genom att institutionerna genomför kategoriserande, normaliserande och åtskiljande praktiker såsom bedömningar av individer/subjekt, men också slutligen genom att individerna själva deltar i konstruktionsarbetet genom att de förhåller sig till diskurserna i de institutionella praktikerna, här i bedömningsarbetet. Ett annat sätt att uttrycka den sista teknologin är genom begreppet Governmentality eller 'conduct of conduct' (Foucault, 1991) och genom bekännelsepraktiker.

I studiens analysarbete har samtliga ovanstående diskursivt teoretiska förhållningssätt använts, mer eller mindre explicit, för att tolka och förstå dels de diskursiva konstruktionerna av lämplighet respektive olämplighet och dels de rationaliteter som opererar i bedömningssamtalen.

GENOMFÖRANDE AV BEDÖMNINGSPRAKTIKEN OCH STUDIEN

Genomförande av antagnings- och anställningsprocessen

Studien genomfördes på ett av de lärosäten som implementerat en arbetsintegrerad lärarutbildning och empiriinsamlingen genomfördes under senare delen av vårterminen 2019, inför antagningen till lärarutbildningen hösten 2019.

Studien inriktar sig på urval inför antagning till Grundlärarprogrammets inriktning mot arbete i årskurserna 4-6. På det aktuella lärosätet organiseras den arbetsintegrerade lärarutbildningen genom att studier och förvärvsarbete varvas och integreras. Studenterna är förvärvsarbetande på en skola där denne arbetar och uppstår lön 50% av tiden samtidigt som hen studerar med en studietakt om ca 70%. Programmet som i en traditionell utformning tar 4 år (240 hp) genomförs genom denna organisering under 5,5 år. Den pedagogiska idén med programmet på lärosätet är att teori och praktik ska kunna integreras genom att studenterna under hela utbildningen har tillgång till både högskolepraktiken och skolverksamheterna. Genom ett pedagogiskt genomtänkt användande av de två pedagogiska rummen (VFU och HFU) till ett gemensamt hybridiserat rum ska studenterna ges bättre förutsättningar att hantera sina studier och medverka till att den blivande läraren genom det arbetsintegrerade lärandet är bättre rustad för läraryrket (jfr Zeichner, 2010; Daza m.fl., 2021).

Antagnings- och anställningsprocessen till utbildningen genomfördes i två steg, där den första ansöknings- respektive bedömningsaktiviteten bestod av författande/bedömning av ett personligt brev och det andra steget bestod av intervjuer med de sökande som utifrån det personliga brevet ansågs mest lämpliga. De sökande skulle dessutom uppfylla kraven om grundläggande och särskild behörighet för det aktuella programmet.

Antagningsarbetet genomfördes också med antagningskvoter till respektive skolhuvudman (oftast kommun, men i något fall också en fristående skolhuvudman). Den sökande fick också ange om de i andra hand kunde tänka sig en annan skolhuvudman. Totalt ingick tretton skolhuvudmän, med olika högt intresse från de presumtiva studenterna (olika söktryck).

I de personliga breven (fas 1 i antagnings- och anställningsprocessen) skulle de sökande beskriva varför de ville utbilda sig till lärare (bedömningsgrund motivation), beskriva tidigare relevanta erfarenheter för läraryrket, reflektera över sina styrkor och svagheter i förhållande till sitt kommande läraryrke samt reflektera över sin egen förmåga att hantera studier och arbete parallellt. 132 brev skickades in och bedömdes till de möjliga 25 platserna på programmet. Bedömningen av breven gjordes av tretton företrädare för skolhuvudmännen som planerade att anställa lärarstudenterna samt av sju företrädare från lärarutbildningen. Bedömningsområdena grundade sig på de tidigare beskrivna aspekterna (motivation, erfarenhet och reflektion) samt kommunikativ förmåga. Bedömnarna använde en skala från svag till fördjupad i fyra steg (svag, vag, god, fördjupad) för vardera av de fyra första aspekterna och en tvågradig skala i förhållande till kommunikativ förmåga. Poängen (0-3 resp. 0-1) för varje aspekt räknades sedan ihop och lades till grund för det kommande bedömningssteget, intervjuerna.

Till intervjuerna kallades totalt 60 presumtiva studenter. Innehållet, bedömningsaspekterna och tillvägagångssättet för bedömningen i intervjuerna var samma som i breven (se ovan). I de fall sökande hamnade på samma poäng vid bedömningen gavs huvudmannens bedömning företräde för både antagning och anställningen, vilket implicerar att professionens rationalitet gick före utbildningens. Intervjuerna genomfördes på lärosätet och genomförare av intervjuerna var den skolhuvudman, oftast rektor men i några fall utvecklingsledare i kommunen eller liknande, som den sökande hade valt i första hand, samt två lärarutbildare. Tretton företrädare för skolhuvudmännen och sju lärarutbildare deltog i intervjuerna. I direkt anslutning till intervjuerna genomförde de tre intervjuerna muntliga bedömningssamtal, i syfte att avgöra vilka studenter som skulle antas till utbildningen och sedan anställas hos den aktuella skolhuvudmannen. Dessa samtal spelades in och utgör empirin för denna studie. Det är alltså samtalen om intervjuerna och vad som hände i dessa som studeras och inte själva intervjuerna med de sökande. Valet av detta förfaringsätt beror dels på att inspelning av intervjuerna skulle kunna negativt påverka de presumtiva studenternas prestationer under intervjuerna, liksom påverka bedömnarna under intervjun. Förfaringsättet passar också bättre då syftet med studien är att fokusera på bedömnarnas praktik och hur de diskursivt konstruerar lämplighet i förhållande till lärarutbildningen och läraryrket.

Genomförande av empiriinsamling och analysarbete

De 40 bedömningssamtal som efterföljde de 60 intervjuerna transkriberades och anonymiserades så att inga namn på sökande, skolhuvudmän och lärarutbildare kunde identifieras, vare sig i analysarbetet eller i den färdiga studien. Bedömningssamtalen med de olika skolhuvudmännen namnsattes med siffror (1-13), samt om den som yttar något är representant för skolhuvudmannen (H) eller lärarutbildningen (L). När namn på de sökande angavs i samtalen byttes dessa ut mot fingerade namn, som anger kön på den sökande. Samtliga medverkande i studien har blivit informerade om studien och har skriftligt samtyckt till medverkande.

Det empiriska materialet (totalt 124 A4-sidor) genomlästes inledningsvis ett flertal gånger för att hitta genomgående tematiker om vad bedömningssamtalen kretsade kring, vad som konstruerades som lämpligt respektive olämpligt beträffande studenternas beskrivningar om sig själva i bedömningssamtalen och på vilka grunder och genom vilka rationaliteter dessa konstruktioner gjordes. I en första analysfas kondenserades det empiriska materialet till textpartier där konstruktionsarbete tydligt gjordes. För att inte fastna i bestämda sätt att se på det empiriska materialet lades det åt sidan och analysarbetet återupptogs ett år senare. I denna fas tematiserades materialet ytterligare genom att kodningar genomfördes till tematiker som trädde induktivt fram i materialet och som sedan fördjupades i förhållande till både teoretiskt ramverk, tidigare forskning och studiens syfte.

RESULTAT

Resultatet kommer att presenteras i två delar där den första delen fokuserar de kompetenser och egenskaper som konstrueras som lämpliga respektive olämpliga hos de sökande, det vill säga vilka policydiskurser som kommer till uttryck när lärarutbildare och skolhuvudmänsrepresentanter samtalar om och bedömer lämplighet till en arbetsintegrerad lärarutbildning. Den andra delen av resultatet kommer att mer fördjupande synliggöra bedömarens konstruktioner av utbildningens och anställningens former och förutsättningar samt vilka sökande som passar i dessa praktiker, eller med andra ord de rationaliteter som opererar vid bedömningen av de lämpade och olämpade sökande till utbildningen.

Att vara lämpad till en arbetsintegrerad utbildning – konstruktioner av ideala kompetenser och egenskaper

Utifrån tidigare studier och erfarenheter av alternativt urval (UHR, 2018; Gerrevall, 2018) till utbildning bestämde lärosätet tillsammans med företrädare för skolhuvudmännen inför antagningsarbetet att vissa aspekter skulle lyftas fram och bedömas. På så sätt var samtalen redan innan styrda

mot att handla om områden som motivation för utbildningen, reflektionsförmåga, tidigare erfarenheter och de studerandes tankar om att både studera och arbeta. På vilka sätt samtalen hanterade och konstruerade dessa områden och vilka andra aspekter som diskuterades och på så sätt formade policydiskurser om lärarlämplighet utgör första delen av resultatet i denna artikel. Resultatet kommer därför inledas med diskursiva konstruktioner av de blivande studenternas motivation till att gå utbildningen, och fortsätta med vilka erfarenheter de förväntas ha och vilken typ av reflektionsförmåga som konstrueras som rätt. Förutom dessa tre dimensioner av lärarkompetens framträdde två andra dimensioner som inte var planerade att diskuteras, de blivande studenternas ålder i förhållande till mognad, reflektionsförmåga och erfarenhet samt deras lämplighet utifrån deras personligheter.

Att vilja gå just den här utbildningen – rätt motivation till utbildningen och yrket

I bedömningssamtalen diskuterades studenternas motivation till utbildningen och yrket i sjutton samtal. I nio (av totalt 40) av dessa konstaterades att studenten hade 'rätt' sorts motivation, i ett fall fanns tveksamheter och i sju fall uppfattades studenten inte uppvisa 'rätt' motivation för att vara helt lämpad till utbildningen och yrket (se tabell 1). De policydiskurser om rätt sorts motivation som konstruerades i samtalen framstod framför allt som att studenten tydligt skulle visa att hen *trivs att vara i skolans praktik*, verkligen *vill bli lärare*, gå exakt denna *inriktning inom Grundlärarprogrammet* och genom *formen att studera och arbeta samtidigt*. Motivation till professionen framstår som väsentligt viktigare än motivationen till studier, även om sådana samtal också förs i några få fall.

Ni vet man kan ju säga saker och ting också. Men hon tycker om skolan, hon verkar det. Den här tror inte jag kommer att ha problem med utbildningen heller. Jag tror inte hon kommer att ha det alls (5:L).¹

Att visa eventuell tveksamhet för vilken inriktning av Grundlärarprogrammet studenten vill gå beskrivs som problematiskt, liksom att uttrycka att formen är mer intressant än själva inriktningen på utbildningen: "Men däremot så tycker jag inte att jag kände att det här varför, utan mer åh, där står dom med lärarutbildning, där jag skulle kunna både arbeta och läsa samtidigt" (12:H). Att motivationen är rätt diskuterades även med hänvisning till forskning om motivation som predikator för utbildningsresultat, men också att rätt motivation in i utbildningen minskar risken för den så kallade 'praktikchocken'. Att visa tydlig motivation kunde göras både verbalt och genom kroppsspråk, exempelvis genom att studenten tittar lärarutbildaren i ögonen under samtalet (jfr Foucault 1982, 1991).

Att ha rätt erfarenhet för att gå utbildningen

Samtalen inriktas mot de sökandes erfarenhet i 27 samtal, där tretton av dessa utgörs av positiva diskursiva uttalanden och fjorton av negativa eller tveksamma. Att ha rätt lämplig erfarenhet konstrueras i samtalen i fallande ordning om att ha redan tidigare *undervisat i årkurserna 4-6*, att ha *arbetat i en skolpraktik*, att ha *erfarenhet av ledarskap*, att ha *erfarenhet av professionellt relationsarbete exempelvis genom arbete i omsorgsyrken* och slutligen att ha *mer erfarenhet än att själv ha varit elev*.

Mer erfarenhet beskrivs i samtalen implicera att den sökande kan göra säkrare beslut om utbildningsval, möjliggöra djupare reflektioner, en större förmåga till självreflexivitet, möjliggöra en förståelse av yrkets komplexitet och utmaningar, validera om studenten fungerar i ett klassrumssammanhang samt förebygga avhopp under utbildning och under lärarkarriären. Utifrån policydiskurserna om rätt erfarenhet konstrueras syftet med att ha erfarenhet antingen pedagogiskt, genom att mer reflekterande förstå yrkets innehåll och komplexitet, men också utifrån en mer ekonomisk rationalitet, att från början välja rätt och bli mer långsiktig i yrket.

I de allra flesta fall innebär mer erfarenhet att den sökande betraktas som mer lämpad. Det stämmer dock inte i alla fall, exempelvis om den sökande inte visar tillräcklig självreflexivitet i förhållande till egna kompetenser.

För att få mer erfarenhet och därigenom kunna bli lämpad till en arbetsintegrerad utbildning föreslås att sökande hittar alternativa vägar till utbildningen, exempelvis genom att vara vikarie i skolan:

L1: Han kanske behöver våga säga upp sig och vicka liksom ...

H: ... eller att han börjar på utbildningen så han börjar fylla på sin ryggsäck lite med lärlitteratur och tänk och så och sen få komma ut som en första-gång-student.

L2: För när han pratar så tänker man så här, okej hur kommer det att kännas då att stå där i augusti liksom ... för det är en helt annan värld. Han hade ju ganska vaga föreställningar om det (6:LH).

I några fall bedömer intervjuarna att den sökande är lämpad trots avsaknad av erfarenhet från skolan. I de fall lyfts andra styrkor som reflektionsförmåga, rätt personlighet och/eller annan tidigare utbildning. I andra fall beskrivs den sökande behöva mogna till lite före start av en arbetsintegrerad utbildning, exempelvis genom att påbörja en reguljär lärarutbildning: "... men hon behöver mogna till lite, och då är det bra att gå i skolan innan man börjar jobba tror jag" (11:H).

I samtalen konstruerar således bedömarna att en arbetsintegrerad lärarutbildning inte är aktuell för alla som vill bli lärare, utan det är enbart sökande

med särskilda förutsättningar i form av specifika erfarenheter, eller egenskaper, som bedöms som lämpliga.

Att ha förmåga till rätt sorts reflektioner

Reflektionsförmåga var en aspekt som också utifrån forskning och andra erfarenheter definierades på förhand om en viktig aspekt vid bedömningen av de sökande. De presumtiva studenternas reflektionsförmåga diskuteras i 23 bedömningssamtal. I sju av dessa är beskrivningarna om de sökandes förmåga positiv och i sex fall är bedömarna mer tveksamma till reflektionsförmågan. Samtalen lyfter upp de sökandes förmåga att *reflektera över att arbeta och studera samtidigt, lärande genom arbetsintegrerat lärande (AIL) och utbildningsval*. I några fall diskuteras också de sökandes reflektionsförmåga i förhållande till *läraryrkets komplexitet och pedagogiska/didaktiska situationer* i intervjuerna. Dessa diskussioner kommer särskilt i intervjuer där den sökande har egen lärar-erfarenhet. I vissa fall beskrevs inte reflektionsförmågan handla om något specifikt utan beskrevs generellt, det vill säga något som bara finns hos den sökande.

Självinsikt, att vara ärlig och att lämna ut sig och sin personlighet diskuteras som positiva aspekter av reflektionsförmåga i samtalen. Det kunde exempelvis handla om den egna familjesituationen i förhållande till arbete och studier. Att vara ärlig och visa sina svagheter och därigenom ha en hög grad av självreflexivitet framkom även i ett antal andra samtal. Att öppet prata om sina svagheter bedömdes exempelvis som positivt liksom att tydligt och ödmjukt inför andra öppna upp sig själv och sina tillkortakommanden: ”Det är ju en ödmjukhet i det tänker jag. Så man inte sitter och säger att det ska gå bra. Ungefär. Det är en bra inställning tycker jag” (11:L), ”Det jag uppskattade med Sonja det var att hon också blottade sig. Ja, jag är lite orolig för matte/NO inte för att jag har haft svårt för det utan för det där vet jag inte liksom.” (8:L). På vilket sätt självreflexiviteten, eller bristen av den, uttrycks hos den sökande anses också vara viktig: ”Han säger inte jag heller. Han sa man hela tiden.” (11:H). Analyserna av resultatet visar på så sätt bekännelsepraktiker som en form av makt- och självteknologier konstrueras som viktiga och dessutom hur bekännelserna helst ska göras (Foucault, 1982, 1991).

Att ha rätt ålder i förhållande till erfarenhet, reflektionsförmåga och mognad

I femton av samtalen talade bedömarna explicit om de sökandes ålder. En ung respektive äldre ålder diskuteras som en lämplighetsaspekt framför allt i relation till erfarenhet, reflektionsförmåga, personlighet och mognad. En ung ålder kompenserar exempelvis för bristande reflektionsförmåga och erfaren-

het. En äldre sökande förväntas då vara lämpad genom att uppfylla fler lämplighetsaspekter:

Hon är ju ändå ganska...Hon är ju inte purung om man säger så, just det där att man bara ser till sig själv och sina. Hon har även arbetat i verksamhet där det handlar om andra. Men hon är ändå väldigt mycket i sig själv (12:L).

Ungdom kan också ses som problematiskt i relation till elevernas ålder:

Men jag tänker, för att hon är så pass ung och så ska hon in i 4-6 och det är klart att åldersspannet är ju inte jättestort till elever i sexan, om hon skulle gå in i en sexa nu till exempel så det vill ju till att hon har lite på fötterna där (1:L).

Att vara ung och därmed ha många år kvar i yrket ses dock också som positivt: ”Det som är en fördel, det är att hon är en ganska ung tjej. Jag vet inte när hon är född” (8:H). Genom att en ung person får lång tid i yrket kan det vara idé att satsa på studenten, resonerar bedömarna vidare. Även här träder en ekonomisk rationalitet in i bedömningarna, vilket kommer att fördjupas i den senare delen av resultatet och i diskussionen.

Rätt personlighet för läraryrket

Det sista temat som framträdde relativt de sökandes förutsättningar i bedömningsamtalen var diskussion om de sökandes personligheter. Inte heller detta var en explicit kategori i bedömningsunderlaget. Trots detta diskuterades de sökandes personlighet i samtliga 40 bedömningsamtal. I lite mer än hälften (21 st.) beskrevs de sökande genom positiva beskrivningar, i fjorton fall beskrivs de sökandes personligheter vara problematiska och i fem fall är beskrivningarna av blandad karaktär. Att inkludera personligheter i bedömning av kompetens är något som även tidigare studier visat är mycket vanligt (Lindqvist & Nordånger, 2017; Sandberg-Jurström m.fl., 2021). Denna bedömningssituation utgör inget undantag. En möjlig förklaring till dessa personlighetskonstruktioner kan vara att de utgör en samtalsgång till en djupare diskussion av de sökande. Oavsett orsak konstrueras genom dessa beskrivningar vad som bedöms som lämpligt respektive olämpligt när en student ska gå utbildningen för att bli lärare.

Det är en ganska överensstämmande bild av hur en blivande lärare bör vara som person. Den blivande lärarstudenten beskrivs behöva vara *lugn och trygg, bestämd, ödmjuk, driven och engagerad, varm och innerlig, positiv och energifull*. Beskrivningarna av de personligheter som inte anses vara lämpliga är dess motsatser; *osäker, otrugg, för bestämd, omständig, fyrkantig, strikt och svårmodig*. I samtliga dessa diskursiva representationer av lämpliga personligheter görs

konstruktionerna i relation till det kommande yrket. Bedömningarna av dessa personligheter görs under den korta tid som intervjun pågår. I något fall ändrar sig bedömningen under samtalet: ”Driven tjej. Och jag tycker att hon gav lite sådär... tillbakadraget intryck först, lite slappt handslag tänker jag alltid på, lite tillbakadragen, lite blyg. Men sen när hon började prata så tyckte jag att hon sken upp” (3:L).

Några personlighetsdrag är bedömarna mer tveksamma till. Det är viktigt att de blivande lärarna är trevliga och utåtriktade och att de beskriver sig väl under intervjun, men det får inte vara för ytligt så att det blir ”lite Facebook” (11:LH) över hur de sökande presenterar sig. Att vara lugn är också en bra egenskap, men samtidigt kan det vara en nackdel att vara för lugn. Bedömarna beskriver då att de blir lite nervösa av lugnet. Å ena sidan kan den sökande då vara en bra konfliktlösare och vara kramgo, men å andra sidan kan lugnet resultera att den blivande läraren inte har förmåga att ta en tydlig ledarroll i klassrummet.

Kännedom om att personligheter inte ska ha betydelse, eller inkluderas, i dessa processer uttrycks explicit i något fall när en av lärarutbildningsrepresentanterna svarar på ett uttalande om att den sökande kanske är för lugn och osäker för lärarrollen:

Ja, jag får ju inte lov... det är klart att den tanken finns hos mig också. Men rent juridiskt så får jag inte lov att tänka så. Så jag måste försöka göra det så objektivt som möjligt för här kommer subjektiviteten in (2:L).

Trots detta uttalande visar det empiriska materialet att studenternas beskrivna eller på annat sätt uttryckta personlighet blir en väsentlig policydiskursiv aspekt i bedömningen av lämplighet till lärarutbildningen (jfr Klassen & Tze, 2014).

Tabell 1. Sammanställning av antalet konstruerande uttalanden utifrån resultatets tematiker

Aspekt	Lämpad/positivt	Tveksamt	Olämpad/Negativt	Totalt
Motivation	9	1	7	17
Erfarenhet	13	-	14	27
Reflektion	17	-	6	23
Ålder	6	3	6	15
Personlighet	21	5	14	40

Sammantaget visar denna del av resultatet att den mest lämpade studenten för en arbetsintegrerad lärarutbildning i bedömningssamtalen konstrueras som en individ som mycket tydligt, men med lagom ytliga uttryckssätt kan uttrycka motivation till både utbildning och specifikt till arbete i just årskurserna 4-6, som har gedigen erfarenhet av arbete i skolan, har god reflektionsförmåga och uttrycker en ödmjuk inställning till sin egen förmåga. Studenten ska vara lagom lugn, trygg, glad och positiv och gärna ung, men ändå inte oerfaren.

Att passa i praktikernas förutsättningar – pedagogiska och ekonomiska rationaliteter i arbete under bedömningssamtalen

I denna andra del i resultatet fokuseras samtal och konstruktioner om de förutsättningar som ges studenterna i akademien och i skolpraktiken, hur konstruktionen av den arbetsintegrerade utbildningen görs och en mer fördjupad analys av rationaliteterna i urvalspraktiken till utbildningen och anställningen.

Att passa i akademins och grundskolans klassrum – olika verksamheter med olika krav på de blivande studenterna – en kritisk aspekt av det arbetsintegrerade lärandet och den arbetsintegrerade utbildningen

De lämpade studenterna ska passa väl in i både akademien och skolpraktiken. I några av samtalen framkommer explicit att studenterna är mer lämpade för den ena praktiken än den andra: ”Det var ju den reflektionen jag gjorde. Mats är ju mer... för mig som arbetsgivare wow liksom, medan Hans är wow till studierna” (4:H). Genom resonemanget skymtar en osäkerhet och problematisering om idén hur arbetsintegrerat lärande och arbetsintegrerade lärarutbildningar bör fungera i praktiken utifrån studenternas förmågor och personligheter. Den pedagogiska tanken med den arbetsintegrerade formen av utbildningen är att explicit integrera de två verksamhetsområdena högskoleförlagd- och verksamhetsförlagd utbildning liksom aspekterna teori och praktik. Genom beskrivningarna av studenterna skapar bedömarna istället en åtskillnad mellan de två rummen där några av de sökande passar bättre i det ena eller det andra pedagogiska rummet.

I enbart två fall diskuteras att en sökande skulle passa bra i en klassrumspraktik, men bedöms ha eventuella svårigheter att hantera studierna. I övrigt bedöms de sökande vara lämpade för den akademiska delen av utbildningen. Det är till och med så att studenterna bedöms vara så lämpliga att undervisningen i den högskoleförlagda delen kan förändras:

L1: Jag tänker så här, vilka diskussioner det kommer att bli i dom grupperna. Dom har ju kommit så långt så det ...

L2: Jag är avundsjuk. Vi kan slänga våra diskussionsfrågor och vi får hitta på nya. Men det kommer verkligen att bli en utmaning för oss också tänker jag.

H: Jaja, det kommer att krävas mer av er.

L2: Ja det kommer att krävas mer av oss absolut.

H: Vad roligt att få vässa sig liksom. (11:LH)

Å andra sidan beskriver bedömarna hur viktigt det är att de sökande verkligen vill se lärarutbildningen som en lärandemöjlighet och inte ”kommer hit och tänker att jag redan kan allting så jag behöver bara få pappret. Det är bara det som jag behöver liksom, för resten kan jag” (6:L).

I några samtal framkommer hur de blivande arbetsgivarna ser att de har ett tydligt delat ansvar för studentens utbildning och lärarblivande, och att mentorskap/handledarskap och delat ansvar tillsammans med en annan lärare planeras för den blivande lärarstudenten.

Och sen tänker jag att vi behöver ha en progression i vad vi kräver av ... alltså det är ju en, oavsett ålder, en ny student som nästan ska jobba 50 %, det är ju inte fåglar som ska flyga själva. Som i intervju nummer två kan jag nästan bli mer rädd över att man vill det. För jag tänker att ... och det är väl det som jag tycker är det mest fascinerande och intressanta med den här typen av utbildning, alltså jag tror verkligen som hon är inne på där att få koppla teori och praktik, att få med sig ett mentorskap genom hela sin utbildning. Det är en unik möjlighet. Dom här kommer att få med sig saker som man aldrig har fått tidigare ... det tror jag faktiskt. Jag tänker att det handlar ju väldigt mycket också om hur man tar vara på guldkorn, som arbetsgivare (5:H).

I detta samtal framkommer också hur den blivande studenten med nödvändighet behöver ta ett reflekterande perspektiv och att vara ödmjuk inför uppdraget och ta hjälp av både lärarutbildarna och mentorn/handledaren för att utvecklas och lära maximalt under de särskilda pedagogiska betingelser som den arbetsintegrerade utbildningen ger.

I ett flertal samtal framställer den blivande arbetsgivaren hur lärarstudenten ska passa in i den verksamhet som står till buds utifrån praktikens förutsättningar. I samtliga av dessa fall diskuteras hur arbetsgivaren har eller inte har möjlighet att bädda in och anpassa arbetet för att möjliggöra ett arbetsintegrerat lärande eller som huvudman tre uttrycker det:

Nu har jag inte pratat med min kollega hur han har tänkt lägga upp det. Men våran skola är ju så liten så att om inte alla vet vad man har för uppgift då kommer det inte att fungera ... alltså så tajt är det ju. Det finns liksom inte någon som kan smyga undan med nånting utan det är skarpt läge hela tiden. Ofta är det ju någon som är sjuk eller vabbar, och vi får inte vikarier utan man måste gå in för varandra, man kanske får ta dubbla grupper och så vidare så att det blir ju ingen glassig tjänst. Men det är klart att hjälp det kommer hon ju att få (3:H?).

Det är tydligt i många av samtalen att framför allt huvudmännen önskar studenterna som är så färdiga/erfarna som möjligt för att i så hög grad som möjligt axla ett ordinärt lärararbete.

L: Vilka utav de här två ... vilka kan du tänka dig att anställa då?

H: Ja Amanda. Inte den andra, det tror jag faktiskt inte. Nej för hon hade nog tänkt sig att komma till en skola och bli servad med en handledare, gå lite vid sidan av och få väldigt mycket hjälp. Och det var ni tydligt bägge två att tala om att det är skarpt läge när du kommer ut och du får ju lön och det är klart när man tittar på det utifrån, du har pluggat, du är van vid en lön och så vill du börja studera och så får du chansen att göra bägge delarna, det är ju väldigt tilltalande utbildningsform (3:H).

I de fall det finns fler sökande än platser till en huvudman kommer också ”den som kan gå in och fungera i en anställning så snabbt som möjligt” att få platsen (10:L).

Att välja personer som blir kort- och långsiktigt lönsamma i yrke och utbildning – den ekonomiska rationaliteten i bedömningsarbetet

I samtalen framkommer vid ett flertal gånger hur viktigt det är att välja rätt personer till denna utbildning. Att ha en kort startsträcka in till läraryrket, exempelvis genom tidigare lärarerfarenheter visades ovan är en dimension, liksom att ha lämplig ålder. För skolhuvudmännen är anställningen av de blivande lärarstudenterna både en kortsiktig och långsiktig investering, implicit och explicit. Den kortsiktiga och mest explicita i samtalen innebär att huvudmannen ska betala lön för både arbete och studier under fem och ett halvt år för den eller de kandidater som väljs ut. Å andra sidan vet huvudmännen om att de genom medverkan i utbildningssatsningen har lärarför-sörjning de närmsta åren. Det finns också hos många huvudmän en uttalad förhoppning att de utvalda, lämpliga studenterna ska stanna hos huvudmännen under en lång tid efter studierna. På så sätt blir valet av rätt lämpliga kandidater extra viktigt.

Den här rationaliteten märks exempelvis tydligt i de tio fall då företrädaren från skolhuvudmännen gärna ser att de personer som de redan känner till, exempelvis för att de har varit vikarier hos skolhuvudmannen (ofta kommunen), blir utvalda, personer som redan har haft en praktisk lämplighets-prövningsperiod för såväl utbildningen som yrket:

Jag tror att hon, när jag pratade med henne, så sa hon att det här är en jättebra ... Jag tror att hon kommer att bli en jättebra lärare men ... alltså när jag har hört om Hans så har jag hört idel lovord och jag känner inte nån av dom men Greta är inte samma riktigt inte på samma sätt nej. Men inget illa så, upplever jag inte, inget dåligt så men har inte gjort det avtrycket som jag vill ha ut (4:H).

Att välja rätt kandidat långsiktigt tar sig olika uttryck. Förutom att de sökande tidigare har jobbat inom huvudmannens verksamhet gäller det att ha visat att man inte är för impulsiv och vill prova på olika yrken och verksamheter, det vill säga att den sökande blir en långsiktig lösning för verksamheten och på så sätt en långsiktig investering:

Om jag får vara så rå i mitt arbetsgivarperspektiv, för det är också så att Lotta har varit ... hon har flyttat på sig väldigt många gånger, hon har varit på väldigt mycket olika ställen, det kan gå ganska snabbt i bytena och hon kommer på och hoppar hit och dit ... om jag tänker på vad min chef också skulle säga ... för hon känner ju också till Lotta så då kan jag tänka mig att det kommer lite samma tankar där ... och den har ju mer med vårans trygghet att göra än deras sätt att vara eller deras möjligheter till studier och arbete. Men vi får ju in dom här tankarna ändå även om dom blir subjektiva så finns dom där. Sen ska inte dom överväga. Absolut inte (2:H).

Den ekonomiska rationaliteten kommer också till uttryck i att man gärna ser personer som har familj i kommunen eller i närheten av skollhuvudmannen, eller att personen som rekryteras från en annan kommun flyttar till den egna kommunen:

Då får jag tänka så här egoistiskt då. För det är också det här med att vi är en liten kommun, jag är ju också intresserad av att få nån som jag kan känna att jag kan forma och som faktiskt är kvar i vårans kommun också. Jag är inte alls emot att man går utanför 50-skytlarna (skratt). Men jag är lite rädd för att om man satsar och så tänker jag att ja det är klart att det är mycket mera lättare för honom att dra sig till [grannkommunen]. Alltså nu är jag väldigt egoistisk. Så tänker jag så här att Sara och hennes familj dom kommer att bo kvar. Det tror jag för dom är såna personer och då tänker jag att, gör jag det här, ger en bra förutsättning för henne då kommer vi att ha henne. Sen om hon byter till [två stadsdelar i utkanten av kommunen] det spelar inte så stor roll. Det är bra att röra på sig (6:H).

Lojalitet mot huvudmannen framkommer även i andra aspekter än de geografiska, exempelvis när en huvudman diskuterar den sökandes beskrivning av förutsättningar i sitt nuvarande arbete:

Jag är ju arbetsgivare och för mig är lojalitet ganska viktigt. Och det gick en skiljeväg mellan dom hur man uttryckte sig. Den ene personen uttryckte sig som att: min chef kommer att säga att jag är flitig och lojal och arbetar och noggrann. Den andre säger: jag fick det här för dom har inte skött jobbet på [sin tidigare arbetsplats]. Alltså hon blottade sina arbetsgivare, inför oss. /.../ direkt så tänkte jag, är det här en lojal person (8:H?).

Den ekonomiska rationaliteten uttrycks även explicit hos en skolhuvudman när hen uttrycker att ”det klart att jag kommer att få mycket mer pang för pengarna med en gång om jag tar Sara” (6:H).

Den ekonomiska rationaliteten framträder även hos representanterna för lärarutbildningen, även om den inte framstår som lika väsentlig som för arbetsgivaren. Här uttrycks den genom att de studenter som bedöms som lämpliga är de som har potential att stanna kvar i studierna till examen:

För det är ju en investering för oss också men vi tappar bara en student som ramlar ut, men ni investerar ju i att betala en lön till en person så vi är angelägna om att lösa hela det här, hela vägen liksom (10:L).

Däremot uttrycker de betydligt oftare (i sex stycken samtal) en problematiserande inställning till de förutsättningar som de blivande arbetsgivarna kan erbjuda, exempelvis genom att höra sig för om möjlighet till mentorskap, in-stegstjänster, delat ansvar för en klass samt andra ’ombäddande’ anpassningar för att möjliggöra att både studentens utbildning/lärande och arbetsförhållande ska bli så bra som möjligt:

L1: Och det var jag lite kritisk till en början men samtidigt så satt jag och funderade på ... men alla kan ju inte kunna detta innan dom börjar. Det är ju faktiskt en utbildning dom ska gå ...

H: Det som skiljer här det är ju att det förväntas att du ska gå och ställa dig i klassrum

L1: Direkt ja ...

H: Det skiljer mot om du börjar och du går och får din VFU och allt annat ...

L1: ... och det trodde hon ju också, att hon skulle få en handledare med sig i klassrummet. Och det kan ju bli lite av en chock av att stå där själv.

H: Det är nog det som ... det är klart att hon har jobbat med annat men annars tänker jag ibland så här, hon har inte ens prövat och varit i den här världen. Det förvånar mig lite, jag tänker när man ...

L2: Om ni tänker helhet så här, tror ni att hon skulle klara att ställa sig i ett klassrum i september, för min känsla är att jag tror att hon skulle reda upp det. Det är inte så att man ... för ibland kan man känna att oj hjälp, men det blir för stort glapp liksom. Nåå behöver liksom mer så ... men jag tror att hon tar nog den bollen ... (12:LH).

Del två av resultatet visar att lämplighetsbedömningen framför allt är anpassat till yrkets och arbetsgivarens förutsättningar och rationalitet. När samtalen

kommer in på dessa aspekter framkommer en tydlig ekonomisk rationalitet där valet av de mest lämpade kandidaterna är de som bäst, fortast och mest långsiktigt passar in i rådande skolpraktik och dess förutsättningar. Att lärarutbildningen bedrivs i två separata rum, den högskoleförlagda och den verksamhetsförlagda, blir också tydligt. I de här samtalen dominerar tydligt det verksamhetsförlagda pedagogiska rummet.

DISKUSSION

Syftet med föreliggande studie var att fördjupa kunskapen om diskursiva konstruktioner om lämplighet till utbildning och yrket vid bedömningsamtal som sker i samband med antagning till en arbetsintegrerad lärarutbildning, och vilka rationaliteter som kommer till uttryck och opererar i bedömningsamtalen. Resultatet visar att bedömarna, oavsett om de representerar lärarutbildningen eller de framtida arbetsgivarna, i samtalen konstruerar ganska samstämmiga policydiskurser av de kompetenser, egenskaper de blivande lärarstudenterna och lärarna bör ha, men även de rationaliteter som opererar när de lämpade studenterna bedöms som mest lämpade i förhållande till lärarutbildningen och skolpraktikernas verksamhet och förutsättningar.

För att ha möjlighet att antas och anställas genom denna urvals- och antagningsform krävs en förmåga hos de sökande att uttrycka sig, ha rätt motivation till just den aktuella inriktningen och formen av lärarutbildning, ha erfarenhet av pedagogiskt arbete och ha en förmåga och trygghet i att presentera sig ödmjukt självreflekterande. Rätt ålder och mognad är också centrala diskursiva aspekter, liksom en personlighet som passar bilden av hur en lärare bör vara i klassrumspraktiken, det vill säga lagom lugn och extrovert. I samtalen är det också tydligt att verksamhetsperspektivet och det pedagogiska verksamhetsrummet är det som är dominant, det vill säga att den sökande ska fungera väl i det kommande yrket och vara anställningsbar på både kort och lång sikt.

Även om varje tid har sitt särskilda sätt att diskursivt bestämma lärarkompetens finns aspekter av lärarkompetens, med kategoriska utgångspunkter, som visar tecken på historisk konsistens. De förmågor och egenskaper som lyfts fram som önskvärda hos lärarstudenter och framtida lärare både i denna studie och i samtida utvärderingar och studier liknar de som eftersträvades för knappt ett sekel sedan (Sjöberg, 2006, 2014; Linné, 2012; Englund, 2012; Fonseca, 2017; UHRFS, 2015:5; UHR, 2018).

Den tydliga ekonomiska rationaliteten som framträder hos framför allt skolhuvudmännens företrädare, men också i viss mån hos lärarutbildarna menar jag kan ses som ett svar på den nationella politikens (och policyns) högljudda rop på att det behövs både *fler* lärare och *rätt* lärare (Regeringen, 2014: SFS 2015:566; Regeringen, 2019, 2020), det vill säga som en policy enactment (Ball m.fl., 2012). Både lämplighetsprövnings- och den arbets-

integrerade lärarutbildningsstatsningen beskrivs också framför allt så, att få fler lärare till skolan, och då från lärarutbildningens dag ett. Den pedagogiska rationaliteten med arbetsintegrerade lärarutbildningar är inte alls lika tydligt, det vill säga att en integrerad utbildning kan möjliggöra ett bättre lärande för studenterna. Företrädarna för skolhuvudmännen försöker i situationen hantera de explicita politiska intentionerna utifrån sina egna förutsättningar, med krav på att både på kort och lång sikt få lärare i klassrummen inom ramen för sin egen budget². Den ekonomiska rationaliteten hos lärarutbildarna handlar om politiska krav på att anta och examinera ett stort antal lärare³, ha hög genomströmning et cetera för att därigenom ses som en god lärarutbildningsinstitution, både lokalt och nationellt. Samtliga aktörer i denna situation befinner sig på detta sätt på en utbildningsmarknad, där det gäller att göra rätt för att hantera politiska intentioner om såväl ekonomiska som pedagogiska rationaliteter.

Den sökande lärarstudenten då? Utifrån resultatet i denna, och andra studier (Sandberg-Jurström m.fl., 2021; Lindgren m.fl., 2021), bör urval med alternativ antagning fortsätta att studeras och problematiseras, då denna typ av urvalsprocesser med stor sannolikhet för med sig subjektiva aspekter som kan leda till beslut med en allt för hög grad av bias. Intentionen att använda alternativa urval kan på detta sätt leda till en '*insnävad* rekrytering' snarare än en breddad rekrytering (jfr Cliffordson, 2006; Cliffordson & Askling, 2006). Särskilt problematiskt blir det om hela urvalspopulationen sker genom alternativt urval, då studenter som i urvalssituationen inte anses lämpliga inte har en chans att antas på ett annat sätt, åtminstone inte utan svårigheter. Ytterligare en aspekt utifrån både ett student- och ett samhällsperspektiv är att praktiken kan bidra till att de studenter som inte bedöms vara de bäst lämpade (också i konkurrens med andra) konstruerar bilden av sig själva som inte lämpliga för lärararbete, vare sig på kort eller lång sikt (Foucault, 1982, 1991). Praktiken med lämplighetsansökningar eller alternativa urvalssystem som bygger på lämplighetspraktiker kan då skapa ett mer varaktigt grindvakt-system till såväl lärarutbildningen som läraryrket, där skolan i förlängningen får färre lärare snarare än fler.

NOTER

¹ Beteckningen anger intervju i förhållande till vilken av de tolv huvudmännen som var deltagare i bedömningssamtalet. Bokstaven indikerar om utsagan gjordes av en representant från huvudmännen (H) eller från lärosätet (L). Det var alltid två representanter med från lärosätet. För att skilja individer i dialoger märks dessa ut med L1 respektive L2.

² Detta blir särskilt tydligt då företrädaren för skolhuvudmannen är rektor för en enskild skola och inte har en central position på kommunens utbildningsförvaltning.

³ Sedan 2015 har lärosätena uttalade dimensioneringstal för antagning av vissa lärarkategorier och sedan 2020 har en förstärkning av denna politiska styrning föreslagits genom att varje lärosäte får angivna mått för antal utexaminerade lärare (SOU 2019:6).

REFERENSER

- Annell, Stefan (2015). *Hållbar polisrekrytering: teoretiska, metodologiska och praktiska perspektiv på rekrytering och urval* [Doktorsavhandling, Stockholms universitet].
- Ball, Stephen, J. (1993). What is policy? Texts, Trajectories and Tool Boxes. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 13(2), 10-17. DOI:10.1080/0159630930130203.
- Ball, Stephen, J. (2005). *Education policy and social class: the selected works of Stephen J. Ball*. Routledge.
- Ball, Stephen, J. (2015). What is policy? 21 years later: reflections on the possibilities of policy research. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 36(3), 306-313. DOI:10.1080/01596306.2015.1015279.
- Ball, Stephen J, Maguire, Meg, & Braun, Annette (2012). *How do schools do policy. Policy enactments in secondary schools*. Routledge.
- Bieri, Christine, & Schuler, Patricia (2011). Cross-curricular competencies of student teachers: a selection model based on assessment centre admission tests and study success after the first year of teacher training. *Assessment & Evaluation on Higher Education*, 36(4), 399-415.
- Björklund, Jan m fl (1998). *Läraryrket – dags för stolta lärare. Motion av Jan Björklund m fl* (Fp) (1998:12). <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=45409>
- Cliffordson, Christina (2006). Selection effects on applications and admissions to medical education with regular and step-wise admission procedures. *Scandinavian Journal of educational research*, 50(4), 463-482.
- Cliffordson, Christina, & Askling, Berit (2006). Different grounds för admission: its effects on recruitment and achievement in medical education. *Scandinavian Journal of educational research*, 50(1), 45-62.
- Darling-Hammond, Linda (2017). Teacher education around the world: What can we learn from international practice? *European Journal of Teacher Education*, 40(3), 291-309. Doi:10.1080/02619768.2017.1315399.
- Daza, Viviana, Björk Gudmundsdottir, Greta, & Lund, Andreas (2021). Partnerships as third spaces for professional practice in initial teacher education:

- A scoping review. *Teaching and Teacher Education*. 102, 1-12.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103338>
- Englund, Tomas (red) (2012). *Föreställningar om den goda läraren*. Daidalos.
- Fonseca, Lars (2017). *En forskningsöversikt över lämplighetsprövning inför antagning till lärarutbildning och några andra jämförbara professionsutbildningar. Översikten sammanställd på uppdrag av Universitets och högskolerådet (UHR)*. Linnéuniversitetet.
- Foucault, Michel (1982). The subject and power. I H. L. Dreyfus, & P. Rabinow (red.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (s. 208-226). Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, Michel (1991). Governmentality. I G. Burchell, C. Gordon, & P. Miller (red.), *The Foucault effect: studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault* (s. 87-104). University of Chicago Press.
- Franke, Sigbritt, Sjöstrand, Aleksandra, & Strandberg, Per-Anders (2012). *Lämpliga lärare – antagning till lärar- och förskollärarytbildningen. Promemoria 2012-05-30*. Regeringskansliet.
- Freeman, Brigid (2015). *Who to admit, how, and at whose expense? International review of higher education admission policies*. UNESCO.
- Gardesten, Jens, & Hegender, Henrik (2015). Underkännanden inom verksamhetsförlagd lärarutbildning. Resultat från en forskningsexpedition i svårframkomlig terräng. *Utbildning & Demokrati*, 9(2), 69-86.
- Gardesten, Jens. (2016). *"Den nödvändiga grunden" – underkännanden och erkännanden under lärarutbildningens verksamhetsförlagda delar* [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet].
- Gerrevall, Per (2017). Lärarkompetens och bedömning av lärarkvalitet ur ett utredningsperspektiv. I P. Gerrevall (red.), *Att bedöma lärarkvalitet: Skicklighet, lämplighet och kompetens* (s. 41-62). Natur & Kultur.
- Gerrevall, Per (2018). Lärarna och lämpligheten: studier av underkännandets praktik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 23(5), 244-267.
<https://doi.org/10.15626/pfs23.5.14>
- Goodwin, A. Linn, & Oyler, Celia (2008). I M. Cochran Smith, S. Feiman-Nemser, D.J. McIntyre, & K.E. Demers (red.), *Handbook of Research in Teacher Education. Enduring Questions in Changing Contexts* (2. uppl.) (s. 468-490). Routledge.
- Hegender, Henrik. (2007). Lärarutbildningars kunskapsmål för verksamhetsförlagd utbildning: Ett mischmasch av teori och praktik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 12(3), 194-207.
- Hegender, Henrik (2010). *Mellan akademi och profession: Hur lärarkunskap formuleras och bedöms i verksamhetsförlagd utbildning* [Doktorsavhandling, Linköpings universitet].
- Inzunza, Miguel (2015). *Suitability in law enforcement: assessing multifaceted selection criteria* [Doktorsavhandling, Umeå universitet].

- Klassen, Robert M, & Tze, Virigina M. C. (2014). Teachers' self-efficacy, personality, and teaching effectiveness: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 12, 59-76. Doi:10.1016/j.edurev.2014.06.001.
- Lilliedahl, Jonathan. (2017). *Teoribaserad utvärdering av lämplighetsbedömning. Rapport från försöksverksamhet med lämplighetsbedömning vid antagning till lärar- och förskollärautbildning*. Stiftelsen Högskolan i Jönköping.
- Lindgren, Monica, Sandberg-Jurström, Ragnhild, & Zandén, Olle (2021). Care as technology for exclusion. Power operating in jurors' talk about admission tests to Swedish music teacher education. *Nordic Research in Music Education*, 2(2), 58-73. <https://doi.org/10.23865/nrme.v2.2916>
- Lindqvist, Per, & Nordäng, Anna-Karin (2017). Att skilja agnarna från vetet. I P. Gerrevall (red.), *Att bedöma lärarkvalitet: skicklighet lämplighet och kompetens* (s. 192-211). Natur & Kultur.
- Linné, Agnetha (2012). Den goda läraren - fråga om moral och social integration. I T. Englund (red.), *Föreställningar om den goda läraren* (s. 87-121). Daidalos.
- Menter, Ian (2019). The interaction of Global and National Influences. I M.T. Tatto, & I. Menter (red.), *Knowledge, Policy and Practice in Teacher Education. A Cross National Study* (s. 268-291). Bloomsbury Academic.
- Promemoria U2021/00301 (2021). *Ökad kvalitet i lärarutbildning och fler lärare i skolan*. Regeringskansliet: Utbildningsdepartementet. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2021/01/okad-kvalitet-i-lararutbildningen-och-fler-larare-i-skolan/?msckid=efb20797b4e011eca37a5ae72f230bbc>
- Regeringen (2014). *Uppdrag att samordna en försöksverksamhet med krav på lämplighet vid tillträde till lärar- och förskollärautbildning*. U2014/2222/UH. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2014/03/u20142222uh/?msckid=1c4cea2ab4e111ec9ef2f472628b594d>
- Regeringen (2019). *Pressmeddelande: Lärarförskning. Jobba och studera till lärare samtidigt*. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/artiklar/2019/09/lararforsorjning/>
- Regeringen (2020). *Regeringsbrev för budgetåret 2021 avseende anslag 2:64 inom utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning*. Regeringskansliet. <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?RBID=21982>
- Regeringen (2021). *Satsningar för fler lärare och ökad tillgång till utbildning i hela landet*. Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/12/satsningar-for-fler-larare-och-okad-tillgang-till-utbildning-i-hela-landet/>
- Röding, Karin (2005). *University admission based on tests and interviews; implementation and assessment* [Doktorsavhandling, Karolinska institutet].
- Sahlberg, Pasi (2012). The most wanted. Teachers and education in Finland. I L. Darling Hammond, & A. Lieberman (red.), *Teacher education around the world* (s. 1-21). Routledge.

- Sandberg-Jurström, Ragnhild, Lindgren, Monica, & Zandén, Olle (2021). Musical skills, or attitude and dress style? Meaning-making when assessing admission tests for Swedish specialist music teacher education. *Research studies in Music Education*, online first. DOI:10-1177/1321103X20981774.
- SFS 2015:566. *Förordning om försöksverksamhet med lämplighetsbedömning vid antagning till lärar- och förskollärarytutbildning*. Utbildningsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2015566-om-forsoksverksamhet-med_sfs-2015-566?msclid=b06858feb4e011ec8ed4b3f25929af08
- SFS 2020:881. *Förordning om ändring av högskoleförordningen* (1993:100). Utbildningsdepartementet. <https://svenskforfattningssamling.se/sites/default/files/sfs/2020-09/SFS2020-768.pdf?msclid=d6a4647ab4e011ec82e4bb8f6f786e61>
- Sjöberg, Lena (2010). "Same same, but different". En genealogisk studie av den 'goda' läraren, den 'goda' eleven och den 'goda' skolan i svenska lärarutbildningsreformer 1940-2008. *Educare*, 2, 73-99.
- Sjöberg, Mats (2006). Prövad – granskad – godkänd. Till det goda lärarskapets och lärarutbildningens historia. I M. Sjöberg (red.), *"Goda lärare": läraridentiteter och lärararbete i förändring* (s. 299-348). Linköpings universitet.
- Sjöberg, Mats (2014). Lärarpersonligheten. I A. Wedin, A. Markström, & K. Hellberg (red.), *Dynamiska och komplexa miljöer: reflektioner över pedagogiska praktiker: vänbok till Glenn Hultman* (s. 127-138). Linköpings universitet.
- Skogstad, Isak (11 juni 2018). *Lärarutbildningen gör ingen nytta*. Skola och Samhälle. <https://www.skolaochsamhalle.se/flode/lararutbildning/isak-skogstad-lararutbildningen-gor-ingen-nytta/?msclid=3c9478ddb4e011ec8b9c3726128e3e96>
- SOU 1946:31. *1940 års skolutredning (1946). Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning*. Ecklesiastikministeriet.
- SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning. Betänkande av Utredningen av en ny lärarutbildning (HUT-07)*. Fritzes.
- SOU 2018:17. *Med undervisningskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling*. Norstedts Juridik.
- SOU 2019:6. *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan. Betänkande av Styr- och resursutredningen*. Fritzes.
- Tatto, Maria Teresa (2019). Professional Knowledge and Theories of Teaching and Learning. I M.T. Tatto, & I Menter (red), *Knowledge, Policy and Practice in Teacher Education. A Cross National Study* (s. 257-279). Bloomsbury Academic.
- UHR (2018). *Utvärdering av försöksverksamheten med lämplighetsprövning av sökande till lärarutbildningen*. Rapport 2018:8. Universitets- och högskolerådet.

UHRFS 2015:5. *Universitets- och högskolerådets föreskrifter om vad som avses med lämplighet för lärar- och förskolläraryrket.* Universitets- och högskolerådet.

Zeichner, Ken (2010). Rethinking the Connections Between Campus Courses and Field Experiences in College- and University-Based Teacher Education. *Journal of Teacher Education*, 61(1-2), 89-99.